

ISSN 2076-3468

**БЕЛАРУСКІ
АРХЕАГРАФІЧНЫ
ШТОГОДНІК**

ВЫПУСК 16

МІНСК
2015

THE DEPARTMENT FOR ARCHIVES AND RECORDS KEEPING
OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF REPUBLIC OF BELARUS

BELARUSIAN ARCHIVAL SCIENCE AND RECORDS
MANAGEMENT RESEARCH INSTITUTE

ARCHEOGRAPHICAL COMMISSION

**THE BELARUSIAN
ARCHEOGRAPHICAL
YEAR-BOOK**

Founded in 2000

Volume 16

Minsk
2015

ДЭПАРТАМЕНТ ПА АРХІВАХ І СПРАВАВОДСТВУ
МІНІСТЭРСТВА ЮСТЫЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

БЕЛАРУСКІ НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧЫ ІНСТЫТУТ
ДАКУМЕНТАЗНАЎСТВА І АРХІЎНАЙ СПРАВЫ

АРХЕАГРАФІЧНАЯ КАМІСІЯ

БЕЛАРУСКІ АРХЕАГРАФІЧНЫ ШТОГОДНІК

Заснаваны ў 2000 годзе

Выпуск 16

Мінск
2015

В. В. Бараненка,

аспірант кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі
Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы,
магістр гістарычных навук;
e-mail: v.baranenka@gmail.com

ДАКУМЕНТЫ ЗАНАЛЬНАГА ДЗЯРЖАЎНАГА АРХІВА Ў г. ПОЛАЦКУ ЯК КРЫНІЦЫ ПА ГІСТОРЫІ ПРАВАСЛАЎНАЙ ЦАРКВЫ 1920—1930-х гг.

Вывучэнне гісторыі праваслаўнай царквы ў 1920—1930-я гг. і ўвядзенне ў навуковы зварот новага комплексу дакументаў па дадзенай тэме з'яўляецца дастаткова актуальным, што абумоўлена цікавасцю ўстаноў культуры, навукі, вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў, грамадзян Беларусі да гісторыі свайго краю і недастатковасцю надрукаванай крынічнай базы па дадзенай праблематыцы. Акрамя гэтага, выяўленне, абагульненне, аналіз не разгледжаных раней гістарычных звестак можа стварыць перадумовы для новага погляду на прычыны і наступствы сучасных сацыяльных працэсаў у грамадстве.

У гістарычным плане розныя аспекты дзейнасці праваслаўнай царквы разглядаліся навукоўцамі і даследчыкамі, у тым ліку са спасылкамі на архіўныя дакументы, выяўленыя ў фондах Занальнага дзяржаўнага архіва ў г. Полацку (далей — ЗДА ў г. Полацку). Разам з тым, асобныя працы, прысвечаныя архіўным крыніцам, якія асвятлялі становішча праваслаўнай царквы на тэрыторыі Полаччыны, адсутнічаюць.

На сённяшні дзень ЗДА ў г. Полацку ўтрымлівае дакументы, якія, згодна з сучасным адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзелам, належаць да Верхнядзвінскага (да 1962 г. Дрысенскі), Лепельскага, Полацкага, Расонскага і Ушачскага раёнаў Віцебскай вобласці [1].

Асноўнымі крыніцамі вывучэння дадзенай тэмы з'яўляюцца дакументы, што захоўваюцца ў рэспубліканскіх і абласных архіўных установах. Аднак не менш каштоўныя дакументы, якія дазваляюць прасачыць становішча праваслаўнай царквы на тэрыторыі паўночна-ўсходняй Беларусі, утрымліваюцца і ў ЗДА ў г. Полацку.

Па паходжанні ўвесь комплекс архіўных матэрыялаў можна ўмоўна падзяліць на дзве групы:

- 1) дзяржаўна-партыйныя;
- 2) царкоўныя.

У сваю чаргу дзяржаўна-партыйную дакументацыю можна падзяліць на падгрупы: пратакольную, распарадчую, справаздачна-інфармацыйную, улікова-кантралюючую і судзебна-следчую.

Пратакольная дакументацыя пасяджэнняў калегіяльных органаў утрымлівае кароткі канспект дакладаў і выступленняў, змяшчае запісы ходу абмеркавання пытанняў, што датычацца праваслаўнай канфесіі, і рашэнняў па іх. У ЗДА ў г. Полацку захоўваюцца пратаколы выканкамаў розных узроўняў

Полацкага павета і акругі, розных камісій (Полацкай павятовай камісіі па ахове помнікаў даўніны і мастацтва, Камісіі па ахове помнікаў мастацтва, старажытнасці і прыроды пры Інбелкульце, Камісіі па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей і інш.).

У сваю чаргу, зыходзячы з пытанняў, змешчаных у пратаколах, што датычыліся праваслаўнай канфесіі, можна вылучыць гэўныя праблемныя блокі: стан [2, л. 6 адв., 26—26 адв.; 3, л. 42—42 адв., 44—47 адв.] і выкарыстанне будынкаў рэлігійных культаў [4, л. 168; 5, л. 369—369 адв., 377—377 адв.; 6, л. 4—4 адв., 29 адв., 38, 41], канфіскацыя царкоўных каштоўнасцей [7, л. 5—6 адв., 15—15 адв.], дзейнасць Саюза бязбожнікаў [8, л. 1 адв., 14] і інш.

Распарадчая дакументацыя прадстаўлена пастановамі, загадамі, цыркулярамі, інструкцыямі, актамі і г. д. Гэта падгрупа дакументаў найбольш шырокая і асягалае самыя розныя аспекты ўзаемаадносін дзяржавы з царквой.

Так, фонд 28 «Асвейскі раённы аддзел Упраўлення НКУС БССР па Віцебскай вобласці» ахоплівае 1933—1941 г. і змяшчае пастановы СНК БССР, загады і ўказанні НКУС БССР, загады раённага аддзела міліцыі і інш. У справе 167 дадзенага фонду змяшчаецца перапіска з раённымі органамі НКУС па выяўленні «несавецкіх» элементаў, да якіх адносілася і духавенства. У дакументах дадзенай справы сустракаюцца біяграфічныя звесткі аб царкоўных дзеячах і іх сем'ях [9, л. 363, 485].

Гэўны пласт распарадчай дакументацыі звязаны з дзейнасцю розных камісій. Так, 23 чэрвеня 1920 г. была створана Полацкая павятовая камісія па ахове помнікаў даўніны і мастацтва. Камісія займалася даследаваннем, апісаннем і кансервацыяй захаваных помнікаў, сярод якіх прысутнічалі праваслаўныя культавыя пабудовы, якія да сённяшняга часу не захаваліся: Пакроўская, Іаана-Багаслоўская, могілкавая Міхайлаўская, Экіманская царквы, рэшткі Барыса-Глебскага манастыра, праваслаўнай царквы ў в. Струнне Полацкага павета і інш. Становішча гэтых храмаў знайшло адлюстраванне ў актах дадзенай камісіі [10, л. 28—29 адв., 37—38 адв., 41, 48—49 адв.].

Падобная інфармацыя захавалася і ў дакументах Камісіі па ахове помнікаў мастацтва, старажытнасці і прыроды пры Інбелкульце [37].

Становішча і выгляд царкваў у гады калектывізацыі, якія знаходзіліся на тэрыторыі Полацкай акругі, знайшлі сваё адлюстраванне ў актах мясцовых камісій. Так, захаваліся акты аб аглядзе становішча храмаў у в. Луначарскае, м. Вальпіцы Боркавіцкага раёна [11, л. 28; 12, л. 23].

Шырокі пласт распарадчых дакументаў захаваўся ў выніку правядзення кампаніі па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей у сувязі з голадам на Паволжы і паўднёвых раёнах РСФСР у 1924 г. Дадзеныя дакументы, у асноўным, захоўваюцца ў фондзе 51 «Полацкі павятовы Савет рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў і яго выканаўчы камітэт» [7, л. 8 адв., 11, 34, 101—104 адв., 106, 107].

На тэрыторыі Полаччыны праводзілася работа па ўкараненні розных метадаў барацьбы з рэлігіяй, якія ўключалі нацыяналізацыю і канфіскацыю царкоўнай уласнасці, асабістай маёмасці духавенства; ускрыццё мошчаву прападобнай Еуфрасініі Полацкай, правядзенне антырэлігійных кампаній [13, л. 2—14 адв.; 14, л. 5; 36, л. 66—66 адв.].

З 1925 г. у СССР пачала дзейнічаць грамадская арганізацыя «Саюз ваяўнічых бязбожнікаў» (да 1929 г. «Саюз бязбожнікаў»), стварэнне якой было ініцыявана камуністычнай партыяй. На арганізацыю ўскладаліся вялікія надзеі ў справе барацьбы з рэлігіяй, што знайшло адлюстраванне ў дакументах Полацкага акружкама КП(б)Б [8, л. 14].

Сярод распарадкай дакументацыі можна вылучыць такі від дакументаў як шыфраграмы і тэлеграмы (у большасці з формай «сакрэтна» ці «зусім сакрэтна»). Па іх сродках перадавалася тэрміновая інфармацыя аб метадах далейшай працы ці вырашаліся тэрміновыя пытанні. Так, у фондах ЗДА ў г. Полацку захоўваецца шыфраграма старшыні губернскай Камісіі канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей упаўнаважанаму Віцебскага губернскага аддзела ДПУ аб парадку канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей па Полацкім павеце [7, л. 14]. Дапаўняе інфармацыю па правядзенні кампаніі канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей тэлеграма ДПУ аб недапушчэнні перагібаў падчас выняцця царкоўнай маёмасці [7, л. 16].

Трэцяя падгрупа дзяржаўна-партыйнай дакументацыі — *справаздачна-інфармацыйная* (даклады, дакладныя запіскі, зводкі). У гэтай падгрупе абагульняюцца і інтэрпрэтуюцца даныя па арганізацыі за канкрэтны перыяд (месяц, квартал, год, пяцігодку), вызначаюцца перспектывы на наступны тэрмін. Мэтай справаздачнай дакументацыі з'яўлялася ажыццяўленне зваротнай сувязі паміж ніжэй- і вышэйстаячымі арганізацыямі.

Цікавым дакументам дадзенай падгрупы па гісторыі праваслаўнай царквы з'яўляецца дакладная запіска старшыні Дрысенскага РВК у Адміністрацыйны аддзел Полацкага акрвыканкама аб рэлігійных абшчынах і служачых рэлігійных культураў раёна [15, л. 1]. У дакуменце пералічваюцца як зарэгістраваныя, так і незарэгістраваныя даныя з указаннем колькасці веруючых. Сярод дакументаў ЗДА ў г. Полацку ёсць і даклад упаўнаважанага члена Праверачнай камісіі па правядзенню прац па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей па Полацкім павеце [7, л. 100].

Царкоўнае жыццё ў 1920—1930-х гг. было пад пільным наглядом кантралюючых дзяржаўных органаў (ДПУ, НКУС), якія мелі пэўныя адрозненні ад іншых дзяржаўных і партыйных устаноў. У выніку, матэрыялы дадзеных устаноў можна ўмоўна вылучыць у асобную падгрупу — *аператыўных матэрыялаў* (агентурныя даныя, мемарандумы), якія складаліся на падставе звестак, што атрымліваліся ад інфарматараў, агентаў, сакрэтных супрацоўнікаў шляхам сакрэтнага назірання за людзьмі і выяўлення патрэбных звестак, прымянення перлюстрацыі карэспандэнцыі.

Сярод матэрыялаў дзяржаўных органаў захаваліся дакументы, што сведчаць аб падтрымцы органамі ДДПУ прадстаўнікоў абнаўлення [16, л. 240].

Асабліваю цікавасць прадстаўляюць агентурныя данясенні інфарматараў НКУС БССР, у якіх акцэнтаецца ўвага на прыналежнасці да царквы і адносінах да яе мясцовых жыхароў. Змяшчаецца інфармацыя аб выкананні рэлігійных абрадаў на тэрыторыі Асвейскага раёна ў 1937—1939 гг., калі дзеючых царкваў не засталася, і рэлігійнае жыццё працягвалася праз таёмнае здзяйсненне набажэнстваў і абрадаў [17, л. 1, 10, 11, 14, 19, 27, 47; 18, л. 70, 137, 206, 234; 19, л. 61—64].

Адмысловая ўвага надавалася Усесаюзнаму перапісу насельніцтва 1937 г. Захаваліся і дайшлі да нас матэрыялы аб адносінах насельніцтва Асвейскага раёна да пытання перапіснага ліста, аб рэлігійных або атэістычных перакананнях рэспандэнта [17, л. 133; 19, л. 100].

Падобнага роду матэрыялы маюць вялікае значэнне для разумення атмасферы ў асяроддзі веруючага насельніцтва ў ходзе правядзення антырэлігійнай палітыкі. Менавіта ў іх мы назіраем непасрэдныя адносіны веруючых да тых ці іншых дзеянняў дзяржаўных органаў. Аднак варта прызнаць, што ва ўмовах таго часу многія праблемы этнаканфесійнай штодзённасці заставаліся за межамі дадзеных дакументаў.

Да ўлікова-кантралюючай дакументацыі адносяцца спісы, анкеты, ведамасці, табліцы, вопісы. Вартыя ўвазе кнігі ўліку малітоўных дамоў за 1925 г., якія прадстаўляліся ў Полацкі акрвыканкам райвыканкамамі раёнаў акругі. Так, захаваліся кнігі Полацкага [16, л. 258—263], Ветрынскага [16, л. 265—268], Ушачскага [16, л. 270 адв.—279], Вульскага [16, л. 282 адв.—285], Краснапольскага [16, л. 287—289], Дрысенскага [16, л. 292—295], Асвейскага [16, 298—301], Вальнецкага [16, л. 302—303] і Расонскага [16, л. 305—308] раёнаў. На іх аснове ствараўся агульны спіс рэлігійных культурных устаноў, што знаходзіліся на тэрыторыі Полацкай акругі [16, л. 67—78]. Дадзеныя дакументы змяшчаюць інфармацыю пра назву рэлігійнага будынка, іх тып (прыходскія, прыпісныя, манастырскія і інш.), колькасць веруючых і святароў па кожнай царкве, кароткую характарыстыку святара (узрост, да якой царкоўнай арыентацыі ён належыць, адносіны да савецкай улады і інш.). Калі царква была закрыта, то адзначалася калі, кім і па якой прычыне. Акрамя агульнай інфармацыі па Полацкай акрузе, такая інфармацыя была падзелена і па раёнах Полаччыны. Згодна дадзеных дакументаў, на 1925 г. на тэрыторыі Полацкай акругі дзейнічала 81 царква. Трэба звярнуць увагу на тое, што некаторыя графы ў адносінах да прыналежнасці таго ці іншага святара да пэўнай царкоўнай групыкі (ціханаўцы, абнаўленцы) заставаліся пустымі, што не дазваляе ў поўнай меры казаць пра суадносіны сіл царкоўных груп на тэрыторыі акругі.

Згодна з дэкрэтам ад 3 жніўня 1922 г. аб арганізацыі рэлігійных таварыстваў, веруючыя любой канфесіі маглі стварыць сваё рэлігійнае аб'яднанне (абшчыну). Для гэтага было неабходна прайсці рэгістрацыю ў мясцовых орга-

нах выканаўчай улады, каб заключыць дагавор на атрыманне ў карыстанне культурных будынкаў і інвентара для набажэнства. Заключэнне дагавора было абавязковым. Калі на працягу месяца абшчына не заключала яго, улады пазбаўлялі вернікаў права карыстання будынкам і інвентаром [20].

Згодна з умовамі дагавора, у храмах не дапускаліся палітычныя сходы, варожыя Савецкай уладзе, а таксама продаж і распаўсюджванне кніг, улётак, накіраваных супраць улады. У храмах павінны быць інвентарныя вопісы маёмасці. Дзякуючы гэтым вопісам да нашых дзён у архіўных дакументах захаваліся звесткі аб шматлікіх сельскіх цэрквах паўночна-ўсходняй частцы Беларусі. Дадзеныя дакументы мелі пэўную структуру: 1) апісанне вонкавага і ўнутранага выгляду храма; 2) указанне прадметаў і іх колькасці; 3) подпісы членаў царкоўнапрыходскага савета [21, л. 10—12; 22, л. 46—48; 23, л. 4—7].

Заключэнне дагавораў суправаджалася рэгістрацыяй усіх членаў абшчыны. Такім чынам, улада атрымлівала падрабязныя спісы прыхаджан, што дапамагала ёй ажыццяўляць кантроль над рэлігійнай дзейнасцю народа [22, л. 42—43; 23, л. 8—9 адв.].

Пэўны пласт улікова-кантралюючай дакументацыі прадстаўлены «Анкетами службаў рэлігійных культураў» [24, л. 6; 11, л. 12 адв.—13; 12, л. 12; 25, л. 14; 26, л. 18; 27, л. 13—24]. У іх зафіксаваны біяграфічныя даныя асобы, звесткі аб выкананні ёй культурных абавязкаў і палітычнай лаяльнасці. У залежнасці ад прыналежнасці да тых ці іншых рэлігійных культураў, звесткі маглі вар’іравацца. Яны запісваліся самай асобай і змяшчалі: прозвішча, імя і імя па бацьку, сан, месца службы і жыхарства, адукацыю, год і месца нараджэння, сацыяльнае і маёмаснае становішча, час паступлення ў духоўнае званне, звесткі аб месцы службы і займаемых пасадах з 1914 г. па цяперашні час.

Захаваўся і спіс службаў розных рэлігійных культураў і манахаў г. Полацка за 1925 г. [16, л. 244].

У фондзе 28 «Асвейскае раённае аддзяленне Упраўлення Народнага Камісарыята ўнутраных спраў БССР» змяшчаюцца анкеты, запоўненыя супрацоўнікамі НКУС на аснове агентурных і афіцыйных матэрыялаў на главу сям’і [17, л. 12—13 адв., 15—16 адв.; 28, л. 78—79 адв.]. Анкета складаецца з 5 раздзелаў: агульныя звесткі; склад сям’і; што рабіў і чым займаўся як сам, так і асобныя члены сям’і (да рэвалюцыі і пасля); іншыя даныя; заўвага. Першы раздзел змяшчае асабістыя даныя (прозвішча, імя, імя па бацьку, год і месца нараджэння і інш.). У другім раздзеле змяшчаецца інфармацыя аб ступені сваяцтва, узросце, роду заняткаў і дакладным адрасе пражывання. Прысутнічаюць даныя аб маёмасным становішчы як да рэвалюцыі, так і пасля, даныя аб судзімасці, а таксама аб пазбаўленні сям’і выбарчых правоў.

У трэцім раздзеле акцэнтуюцца ўвага да асобы духоўнага звання: калі зняў сан, то патрабавалася адзначыць прычыну зняцця і чым гэта было выклікана. Акрамя святароў, у дадзенай графе рабілася пазнака аб прыналежнасці рэпрэсаванага да царкоўнага, касцёльнага ці іншага рэлігійнага саветаў. Згод-

на дадзеных звестак можна аднавіць страчанья імёны святароў цэркваў ці іншых рэлігійных дзеячаў 1920—1930-х гг.

Чацвёрты раздзел прысвечаны пытанням аб удзеле ў бандытызме, кантрабанднай дзейнасці, сувязях з замежнымі краінамі, а таксама аб прыналежнасці сваякоў да антысавецкіх элементаў.

У пятым раздзеле рабіліся пазнакі аб важных момантах жыцця анкетаванага, якія не ўвайшлі ў папярэднія раздзелы, але заслугоўвалі ўвагі з боку супрацоўнікаў НКУС.

Судзебна-следчыя дакументы, што датычацца праваслаўнай канфесіі ў 1920—1930-х гг., у фондах ЗДА ў г. Полацку прадстаўлены матэрыяламі ў адносінах да святароў в. Прудзінкі Боркавіцкага раёна (зараз Верхнядзвінскі раён) Кірыла Бяляцкага і Сакалішчанскай царквы Уладзіміра Забелы. Гэтыя справы былі ўзбуджаны ў сувязі з нявыплатай падаткаў святарамі. Сярод матэрыялаў спраў утрымліваюцца наступныя дакументы: скарга К. Бяляцкага аб няправільным абкладанні падаткам, картка падліку даходаў гаспадаркі за 1929 г., а таксама прысуд Боркавіцкага народнага суда Полацкай акругі ў адносінах святара. Справа У. Забелы захавалася ў больш дрэнным стане: прысутнічае толькі выписка з пратаколу Боркавіцкага РВК аб пакіданні без змянення велічыні падатку ў адносінах да святара Сакалішчанскай царквы, а таксама картка падліку даходаў гаспадаркі апошняга за 1929 г. [29, л. 1—15, а1—а3].

У дадзеную падгрупу ўваходзіць і пратакол допыту былога старшыні царкоўнага савета Начскай царквы Полацкага павета па справе святара Н. Ананьчэнкі [30, л. 106—106 адв.].

Для характарыстыкі царкоўных працэсаў асаблівую каштоўнасць мае непасрэдна царкоўная дакументацыя. Крыніцы царкоўных інстытутаў і ўстановаў даюць магчымасць не толькі ўзнавіць унутранае жыццё царквы, але і адлюстроўваюць яе погляд на праблему адносін з дзяржавай. Сярод дадзеных дакументаў вылучаюцца: пратакольныя, арганізацыйныя і пераліска.

Працэдурыя царкоўная дакументацыя прадстаўлена пратаколамі прыходскіх сходаў і пасяджэнняў царкоўных саветаў. Захаваліся пратаколы Сафійскага [31, л. 33, 38, 136—136 адв.] і Мікалаеўскага [31, л. 64—64 адв.] сабораў, Богаяўленскай [31, л. 53—53 адв., 60—60 адв., 79; 33, л. 572—573], Іаана-Багаслоўскай [31, л. 41—42], Дзёрнавіцкай [32, л. 19] і іншых цэркваў. Дадзеныя пратаколы, у большасці, датуюцца 1922—1923 гг.

Асаблівую цікавасць па гісторыі праваслаўнай царквы прадстаўляе пратакол агульнага сходу веруючых праваслаўнага веравызнання г. Полацка ў храме Адзінаверчага прыхода 14 студзеня 1923 г. пры ўдзеле больш за 500 міран. Дадзены сход павінен быў вызначыць пазіцыю веруючых г. Полацка да абнаўленчага руху і, у прыватнасці, да абнаўленчых органаў [30, л. 36—36 адв.].

Другая падгрупа царкоўнай дакументацыі — *арганізацыйная* — уключае статуты і розныя палажэнні царкоўнай арганізацыі. Большую частку дакументаў падгрупы складаюць статуты прыходскіх абшчын, што заключаліся

падчас рэгістрацыі абшчыны. У іх агаворваліся мэты і задачы таварыства, склад, правілы прыёму новых членаў і выключэння з іх шэрагу, крыніцы паступлення сродкаў, кіраўніцтва ўнутранымі спраамі, парадак змен статута ці яго палажэнняў і ліквідацыя арганізацыі ў асобных выпадках [34, л. 2—3; 35, л. 18—18 адв.; 22, л. 13—14].

У фондах архіва захавалася і копія Палажэння аб арганізацыі рупліўцаў царкоўнага абнаўлення [31, л. 99—100].

Пераніску царкоўнага паходжання ўмоўна можна падзяліць на: 1) унутры-царкоўную (Ліст Благачыннага да веруючых Начскай воласці [30, л. 108—108 адв.], заява старшыні царкоўнага савета Богаяўленскай царквы г. Полацка аб немагчымасці выканання ўскладзеных на яго абавязкаў [31, л. 58] і інш.) і 2) карэспандэнцыю, якая была адрасавана ў грамадзянскія ўстановы, галоўным чынам — прасільнага характару (Прашэнне ўпаўнаважанага ВЦУ па Віцебскай епархіі ў Полацкі павятовы выканкам аб узяцці рэчаў з закрытага Богаяўленскага манастыра [30, л. 80—80 адв.], заявы на дазвол крыжовых ходаў [30, л. 81], заявы аб рэгістрацыі рэлігійных абшчын [31, л. 88] і інш.). Захаваліся заявы ад святароў, які адмаўляліся ад святарскіх абавязкаў і сану [16, л. 94].

Такім чынам, у фондах ЗДА ў г. Полацку захоўваецца гэўны комплекс дакументаў, што змяшчаюць інфармацыю па гісторыі Рускай праваслаўнай царквы і яе ўзаемаадносінах з дзяржавай у 1920—1930-я гг. на тэрыторыі Полаччыны.

Гэтыя матэрыялы ўяўляюць вялікую даследчую цікавасць перш за ўсё таму, што дазваляюць прасачыць асноўныя напрамкі дзейнасці мясцовых выканаўчых органаў у адносінах да царквы, вызначыць этапы яе развіцця. Большасць дакументаў з'яўляецца ўнікальнай і дае магчымасць дэтальна рэканструяваць карціну згорвання царкоўна-адміністрацыйных структур у першыя дзесяцігоддзі савецкай улады. Унікальнасць і разнастайнасць змешчанай інфармацыі дазваляе аднесці іх у разрад каштоўных крыніц для вывучэння рэлігійнага жыцця як Полацкага рэгіёна, так і Беларусі ў цэлым.

Крыніцы

1. Характеристика фондов учреждения «Зональный государственный архив в г. Полоцке» [Электронный ресурс] // Архивы Беларуси. — Режим доступа: <http://archives.gov.by/index.php?id=866571>. — Дата доступа: 14.12.2014.
2. ЗГА в г. Полоцке. — Ф. 54. — Оп. 1. — Д. 342. — Л. 6—6 адв., 26—26 адв.
3. Там жа. — Д. 343. — Л. 42—42 адв., 44—47 адв.
4. Там жа. — Ф. 104. — Оп. 1. — Д. 62а. — Л. 168—168 адв.
5. Там жа. — Ф. 51. — Оп. 1. — Д. 154. — Л. 369—369 адв., 377—377 адв.
6. Там жа. — Д. 152. — Л. 4—4 адв., 29—30, 38—38 адв., 41—41 адв.
7. Там жа. — Д. 108. — Л. 5—6 адв., 8 об, 11, 14—16, 34, 100—104 адв., 106, 107
8. Там жа. — Ф. 143. — Оп. 1. — Д. 47. — Л. 1—1 адв., 10—15.
9. Там жа. — Ф. 28. — Оп. 1. — Д. 167. — Л. 363, 485.
10. Там жа. — Ф. 54. — Оп. 1. — Д. 343. — Л. 28—29 адв., 37—38 адв., 41, 48—49 адв.
11. Там жа. — Ф. 122. — Оп. 1. — Д. 5. — Л. 12 адв.—13, 28.

12. Там жа — Д. 6. — Л. 12, 23.
13. Там жа — Д. 120. — Л. 2—14 адв.
14. Там жа — Ф. 150. — Оп. 1. — Д. 172. — Л. 5.
15. Там жа — Ф. 129. — Оп. 1. — Д. 106. — Л. 1.
16. Там жа — Ф. 104. — Оп. 1. — Д. 42а. — Л. 67—78, 94, 240, 244, 258—263, 265—268, 270 адв.—279, 282 адв.—285, 287—289, 292—295, 298—301, 302—303, 305—308.
17. Там жа — Ф. 28. — Оп. 1. — Д. 163. — Л. 1, 10—16 адв., 19, 27, 47, 133.
18. Там жа — Д. 172. — Л. 70, 137, 206, 234.
19. Там жа — Д. 173. — Л. 61—64, 100.
20. Декрет ВЦИК, СНК РСФСР от 3 августа 1922 г. «О порядке утверждения и регистрации обществ и союзов, не преследующих цели извлечения прибыли, и порядке надзора за ними» [Электронный ресурс] // КонсультантПлюс. — Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=18203;fld=134;from=18261-6;md=0.9949088452849537>. — Дата доступа: 26.12.2014.
21. ЗГА в г. Полоцке. — Ф. 122. — Оп. 1. — Д. 4. — Л. 10—12.
22. Там жа — Ф. 129. — Оп. 1. — Д. 20. — Л. 13—14, 42—43, 46—48.
23. Там жа — Д. 21. — Л. 4—9 адв.
24. Там жа — Ф. 122. — Оп. 1. — Д. 2. — Л. 6.
25. Там жа — Д. 8. — Л. 14.
26. Там жа — Д. 9. — Л. 18.
27. Там жа — Ф. 143. — Оп. 1. — Д. 87. — Л. 13—24.
28. Там жа — Ф. 28. — Оп. 1. — Д. 159. — Л. 78—79 адв.
29. Там жа — Ф. 129. — Оп. 1. — Д. 1045. — Л. 1—15, а1—а3.
30. Там жа — Ф. 51. — Оп. 1. — Д. 116. — Л. 36—36 адв., 80—81, 106—106 адв., 108—108 адв.
31. Там жа — Д. 115. — Л. 33, 38, 41—42, 53—53 адв., 58, 60—60 адв., 64—64 адв., 79, 88, 99—100, 136—136 адв.
32. Там жа — Ф. 122. — Оп. 1. — Д. 12. — Л. 19.
33. Там жа — Ф. 51. — Оп. 1. — Д. 28. — Л. 572—573.
34. Там жа — Ф. 129. — Оп. 1. — Д. 15. — Л. 2—3.
35. Там жа — Д. 19. — Л. 18—18 адв.
36. Там жа — Ф. 51. — Оп. 1. — Д. 91. — Л. 66—66 адв.
37. Там жа — Ф. 104. — Оп. 1. — Д. 81.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 18.02.2015